TEBBET

﴿١١١﴾ سُورَةُ الْمَسَدِ

Bu « تَبَّتْ » Sûresi ki « مَسَدٍ » Sûresi de denilir, bilâ hılâf Mekkîdir. Buharî, Tirmizî ve daha başkaları İbni Abbastan rivayet etmişlerdir ki: « وَاَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْاَقْرَبِينَ », âyeti nâzil olunca Resulullah sallallâhü aleyhi vesellem Safaya çıkıp « يَا صَبَاحَاهْ » diye nida etmişti, bu kim dediler, başına toplandılar, onlara ne dersiniz? Ben size şu dağın arkasından bir takım âtlar çıkacak diye haber versem beni tasdîk edermisiniz? Buyurdu, biz sende bir yalan tecribe etmedik, dediler, öyle ise ben sizi önümde şiddetli bir azâb ile inzar ediyorum, buyurdu. Ebu Leheb, « تَبًّا لَكَ = yuh sana!» Bizi bunun içinmi topladın? Dedi ve kalktı, bunun üzerine « تَبَّتْ يَدَآ اَبِى لَهَبٍ وَتَبَّ ط » nâzil oldu, ba'zı rivayetlerde onu söylemekle beraber iki eliyle bir taş alıp Resulullaha atmak da istemişti. Beyhekînin Delâilde yine İbni Abbastan bir rivayetinde: Ebu Leheb şı'bdan çıkıp Kureyşe müzahir olduğu zaman, Muhammed, bize olduğunu görmediğimiz bir takım şeyler va'dediyor, ölümden sonra olacağını zu'm eyliyor, benim elime ne koydu!... Deyip iki elini üflemiş de, « تَبًّا لَكُمَا = yuf size» ben sizde

Muhammedin söylediklerinden birşey görmüyorum, demişti. Bunun üzerine « تَبَّتْ يَدَآ اَبِى لَهَبٍ » nâzil oldu denilmiştir. Neysâburi, tefsîrinde: İbni Abbas demiştirki:

Resulullah sallallâhü aleyhi vesellem

Sh:»6255

ilk ba'solunduğu vakıt emrini gizli tutuyor, ve Mekke şıabında namaz kılıyordu, tâ « وَاَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْاَقْرَبِينَ » emri nâzil olana kadar üç sene. O vakıt Safaya çıktı, ya Âle galib diye nida etti, onlar mescidden ona çıktılar, Ebu Leheb, işte Galib sana geldi, ne var yanında? Dedi, sonra da Âle lüey diye nida etti, Lüeyden olmıyanlar döndü, yine Ebu Leheb işte Lüey geldi ne var? Dedi, sonra ya Âle kilab dedi, sonra ya Âle kusay dedi, yine Ebu Leheb işte kusay sana geldi ne var yanında? Dedi, o vakıt buyurduki: Allah bana en yakın ma'şerimi, inzar eylememi emretti, en yakınlarım da sizlersiniz, sizler « لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ » demedikçe ben size ne Dünyadan bir hazza ne Âhıretten bir nasîbe mâlik değilim, onu derseniz Rabbınızın ındında onunla lehinize şehadet edeceğim, bunun üzerine Ebu Leheb « تَبًّا لَكَ = yuf sana bizi onun içinmi çağırdın, dedi, bu Sûre nâzil oldu. Bir de denilmiştir ki:

Resulullah, amucalarını toplamış onlara bir sahfede bir taam takdim etmişti, onlar onu istihkar ettiler, bizim

her birimiz bir koyun yer dediler, öyle ise yeyin buyurdu, yediler, doydular, yemekten az birşey eksilmişti, sonra « فما عندك »; senin yanında ne var? Dediler, onun üzerine onları İslâma da'vet etti, Ebu Leheb de o söylediğini söyledi. Ve yine rivayet olunmuşturki: ben İslâma gelirsem bana ne var? Dedi, müslimîne olan buyurdu, ben onlara tafdil olunmıyacakmıyım? Dedi, Nebiy sallallâhü aleyhi vesellem ne ile tafdil olunacaksın? Buyurdu, o vakıt Ebu leheb: «benimle başkasının müsavî olacağı bu dîne yuh olsun « تَبًّا لِهٰذَا الدِّينِ الَّذِى يَسْتَوِى اَنَا وَ غَيْرِى » dedi « تَبَّتْ يَدَآ اَبِى لَهَبٍ » nâzil oldu. Târıkı Muharibîden de şöyle mervîdir: demiştir ki: Resulûllahı Zil'mecaz çarşısında gördüm: « يَآ اَيُّهَا النَّاسُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ deyin felah bulasınız» diyordu arkasında da bir adam ona taş atıyordu ökçelerini kanatmıştı, onu dinlemeyin diyordu. Bu kim? Dedim, Muhammed ve amucası dediler. Yine İbni Abbas demiştir ki:

Ebu

Sh:»6256

Leheb, Peygameber hakkında o, sâhirdir diyerek kavmı ondan soğutur, görüşmeden giderlerdi, çünkü kabîlenin pîri ve Peygamberin babası gibi olduğundan ittiham edilmezdi, fakat bu Sûre nâzil olup da

işitince gadab ile şiddetli adavet ızhar etmeğe başlamış ve ondan dolayı müttehem olup artık Resulûllah aleyhine sözü kabul edilmemeğe başlanmış, bütün sa'yi boşa gitmişti اهـ. Bu rivayetlerin cem'ında bir münâfat yoktur, sebebi nüzul gerek birisi ve gerek hepsi, her hangisi olursa olsun bu Sûre evvel nâzil olan Sûrelerdendir. Hattâ yukarıda geçtiği vechile « وَالضُّحٰى » dan evvel nâzil olmuştur. Böyle iken burada Peygamberin zafer ve muvaffakıyyetiyle ona küfr ve adavet edenlerin başında bulunan amucası Ebu Lehebin hal ve akıbeti yanyana getirilerek nusrat ile hızlânin, şükran ile küfranın, husni hâtime ile süi hâtimenin fark ve mükayesesi yakından gösterilmek, bir de Peygamberin vefatından sonra dahi düşmanlar fitne çıkarmak isteseler de dîninin beka ve intişarına mani olamıyacaklarına işaret olmak üzere âhirden evvele ircaı nazar ettirilmek, sonra da Ihlâs ve Muavvizeteyn ile Kur'an hatm olunmak üzere bu Sûre Nasır Sûresinin ardınca konmuştur.

Âyetleri - Beştir.

Fasılası - ب ، د harfleridir.

« تَبَّتْ » tebabdandır. Tebab, helâk ve helâke götüren husran, ve emeği boşa çıkıp müradına

irmemek; ya'ni muvaffakıyyetin zıddı olan haybet, yuf olmak, yuh olmak, berbad olmak ma'nalarına gelir, « تَبًّا لَهُ، تَبًّا لَكَ » ta'birleri yuf ona, yuh sana gibi levm ve bed duâ makamında kullanılır.

Buharîde tebab; husran, tetbîb: tedmîrdir dir, Râgıb tebab: husranda istimrardır, demiş, ekser müfessirîn de helâke götüren husran veya helâk demişlerdir.

Sh:»6257

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿١﴾ تَبَّتْ يَدَآ اَبِى لَهَبٍ وَتَبَّ ﴿٢﴾ مَآ اَغْنٰى عَنْهُ مَالُهُ وَمَاكَسَبَ ﴿٣﴾ سَيَصْلٰى نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ﴿٤﴾ وَامْرَاَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ﴿٥﴾ فِى جِيدِهَا حَبْلٌ مِنْ مَسَدٍ ﴿

Meali Şerifi

Yuh oldu iki eli Ebu Lehebin, kendi de yuh 1 Ne malı fâide verdi ona ne kazandığı 2 O bir alevli ateşe yaslanacak 3 karısı da, odun hammalı olarak 4 Gerdanında bir ip ki fitillisinden 5

1. ﴿تَبَّتْ﴾ tebâb oldu - bu fiıl esasen ıhbara mevzu' olmakla beraber ıbare veya işaretiyle inşa dahi olur. İnşa olması ya tekvînî surette husranı inşa yâhud Arabın urfü üzere « قُتِلَ الْاِنْسَانُ » kahr olası gibi bed duâ üslûbunda husran ve helâke istihkakı anlatarak lâzımı olan zemm-ü takbihı inşa ma'nâsında olur. İlk nüzule nazaran çokları bu ma'nâya haml eylemişlerdir. Bundan dolayı elleri kurusun diye terceme edilmesi de şâyi' olmuştur, eli kurusun ta'biri daha ziyade « شَلَّتْ يَدُهُ » ya'ni eli çolak olsun ma'nasında zâhirdir, bununla beraber mecaz olarak müflis olsun, elinde avucunda bir şey kalmasın, tutacağını tutamasın, her tuttuğu boşa çıksın, gibi husrana duâ ve inkisar makamında da kullanılır ki böyle terceme edenlerin maksadı da odur. Bunu yuf olsun, yuhe gitsin berbad olsun diye ifade etmek, « تَبًّا لَهُ » de olduğu gibi tebâbın

Sh:»6258

ma'nasına daha uygun görünür. Ancak Ebu Leheb Bedri müteakıb ye's ü hirman ile vefat etmiş olup « اِذَا جَآءَ » Sûresinin nüzulünde onun husran ve helâki tehakkuk etmiş bulunduğu cihetle bu Sûrenin tertibde buraya konulması bunda ıhbar ma'nası maksud olduğuna ve hattâ Peygamberin bu şanlı vefatiyle

dahi Ebu Lehebin muradı hasıl olmayıp bil'akis husranı gittikçe daha ziyade tehakkuk etmiş olacağına bir işareti tezammun eder, bu da lâzımı olarak yine zemm-ü takbîhi dolayısiyle ifade etmesine mani' de olmaz, ya'ni sade yuf olsun değil, yuf oldu, yuhe gitti ﴿يَدَآ﴾ iki eli -sağdan soldan, gerek müsbet, gerek men'fi, gerek tutmak, gerek itmek için kullanmak istediği bütün erbab ve vesaitı, gerek Dünyaya gerek dîne uzatmak istediği eller ikisi de husrana düştü, o Peygamberin zaferine ve hak dîninin izharına mâni' olmak ve küfre sarılmak için müraceat ettiği maddî ma'nevî her şey kendi aleyhine çıktı da yuh diye üflediği elleri hakîkaten yuh oldu ﴿اَبِى لَهَبٍ﴾ Ebi Lehebin- Peygambere küfr-ü adavette ileri giden ve dîni islâmın neşrine mani' olmak için her türlü fitne ve fesad ateşlerini alevlendirmeğe çalışan Ebu Cehil ve emsali azgın kâfirlerin küfr-ü tuğyanları Kur'anda anlatılmış olmakla beraber hiç birinin adı sarahaten zikr edilmemiş olduğu halde Ebu Lehebin bilhassa zikr olunması, hem de Peygambere dair olan « نَصْرُ » Sûresiyle Allaha dair olan Ihlâs Sûresi arasında zikr edilmesi şayanı dikkattir, bu

EVVELA: ona « وَامْتَازُوا الْيَوْمَ اَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ » mazmunu üzere bir temâyüz vermektir. Onun Peygamber ile Allah arasına girmek, fevzıne mâni' olmak isteyen âteşîn düşmanlar arasında kale alınmağa değer bir imtiyazı mahsusu hâiz bulunduğunu iş'ar eder. Çünkü Ebu Leheb Peygamberin baba bir amucası olmak haysiyyetiyle bir şerefi mahsusu

hâiz bulunuyordu. Böyle iken bu şeref ve ni'metin kadrini takdir etmediği ve ona yardım edecek yerde bil'akis mani' olmak için küfr-ü adâvetle ateş püskürmek istiyenlerin önünde düştüğü cihetle bunun hepsinden ziyade te'essüfe şayan olduğunu ıhtar ederek yine Peygamberin şanını tebcil ve neseb şeref-ü haysiyyetlerin fevkında olan cilveli hakkın büyüklüğüne tenbih olur.

SANİYEN: Ebu Leheb, şahsı gösteren bir künye olmakla beraber lügaten bu terkibin asıl mefhumu alev babası demek olması i'tibariyle bunun Peygambere ve islâma karşı ateş püskürmek isteyip de kendini Cehenneme atmış olan kâfirlerin cümlesinin mümessili ma'nasında olmak haysiyyetiyle onun husranı hepsinin husranına misal yapılmıştır ki: «يُرِيدُونَ اَنْ يُطْفِؤُا نُورَ اللّٰهِ بِاَفْوَاهِهِمْ وَيَاْبَى اللّٰهُ اِلَّآ اَنْ يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ» mazmununa işaret olur. Künyeler ismialem olmakla beraber yerine göre Hâtimin cûd ile Ebu Hanîfenin ılm ile iştihârı gibi vasfiyyet ifade edebildiklerinden dolayı ılmi me'anîde Ebu Leheb isminin de ateş babası demek olmasından dolayı kinâye suretiyle «Cehennemî»

vasfına delâlet eylediği meşhur bir misal olarak söylendiğine ve kinâyeler hakikatin iradesine mani' olmıyacağına binaen burada bu ma'nanın ehemmiyyeti mahsusası vardır. Ya'ni maksad yalnız Ebu Lehebin şahsını söylemekten ibaret olmayıp vasfına ve bu vasıfta ona benziyenlerin hallerine de işaret edilmiş demek olur. Onun asıl ismi Abdül'uzzâ ibni Abdilmuttalib iken yanakları pek kırmızı olduğu için ateşe teşbih olunarak Ebu Leheb denilmiş, bu künye ile şöhret bulmuştu, pek âteşîn, çok ateşli demek gibi bu alev babası künyesi ona bidayeten yüzünün parlaklığı veya cevvaliyyeti, hiddet ve şiddeti i'tibariyle bir medh vasfı mülahaza olunarak verilmiş, fakat bunun hakikatinde bir ateş kaynağı olmak veya ateşi sevmek ma'nası bulunduğu ve ateşin en şiddetlisi de Cehennem ateşi olduğu için ef'al ve harekâtı

Sh:»6260

i'tibariyle onun neticesi kendini ateşe sürükliyerek Cehennemîlik unvanı olmuş, ehli Cehennemin babası olmak ma'nasına mesel olmak üzere kullanılmıştır. Burada bu nüktenin maksud olduğuna bilhassa « سَيَصْلٰى نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ » ile tenbih buyurulmuştur. Ya'ni Peygamberin amucası olmak gibi yüksek bir neseb ve karabet ve haseb ve haysiyyet şerefini hâiz olduğu halde iymana gelmeyip de ona

küfr-ü adâvette ısrar ettiğinden dolayı Ebu Lehebin hâli böyle husran olur, o neseb ve haseb onu kurtarmazsa Peygambere buğz edip de tevbe etmiyen diğerlerinin ne kadar ebter ve bedbaht olacakları ıbret nazariyle teemmül olunsun.

Keşşafta derki: tekniye tekrim ifade ederken burada künye ile anılmasında üç vecih vardır: birisi ismiyle değil, künyesiyle şöhretidir, ikincisi ismi Abdül'uzzâ olduğu için ondan udûl olunmuştur. Üçüncüsü meali « نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ » olan ehli nardan olduğu için künyesi, hâline uygun olmasıdır. Şirrîre Ebüşşer, hayır sahibine Ebülhayr denilmesi kabîlinden de Ebu Leheb denilir اهـ. Evet, Ebu Lehebin iki eli yuha, husrana gitti, tebâb oldu ﴿وَتَبَّ﴾ kendi de tebab oldu, -muradına iremeyip husran ile ziyan ve helâk oldu, yuh oldu gitti. Ebu Leheb, Peygambere karşı Kureyş ile beraber olduğu halde hastalığından dolayı Bedre bizzat iştirâk edememiş, fakat malen yardım ederek Ebu Cehlin kardeşi Âs ibni Hişamı bedel göndermiş idi, kendisi adese denilen çiçek kabîlinden bir ıllete tutulmuş, Kureyşin kırıldığını haber alınca Bedrden yedi gün sonra kahrinden helâk olmuştu. Âlûsî ve daha sairlerinin de nakl ettiği vechile Kureyş adeseden tâuun gibi sakındıkları için sirayet korkusiyle ailesinden bile kimse yanına yaklaşmamış,

ölüsü üç gün kalmış ve kokmuş idi, nihayet ârdan korktukları için Südanîlerden bir kaç kişiyi ücretle tutmuşlar, onlar götürüp gömmüşler, bir rivayette bir çukur kazıp ağaçlarla içine kakmışlar örtünciye kadar da üzerine taş atmışlar, diğer bir rivayette çukur da kazmamışlar, bir dıvârın dibine dayayıp arkasından örtülünciye kadar taş atmışlardı.

Demek ki ondan on beş sene evvel Kur'anın haber verdiği gibi olmuştu, maamafih murad, sade böyle oluşundan ıbaret değil, Dünyada maksadına nâil olamadığı gibi Âhırette çekeceği azâbdan dolayı cismanî ve ruhanî her vechile ebedî husrana düşerek ziyan ve helâk olmasıdır.

2. ﴿مَآ اَغْنٰى عَنْهُ﴾ - bu « ما » istifhamı inkârî veya doğrudan doğru nâfiyedir, ve husranını iyzahtır. Ya'ni ne fâide verdi ona? Hiç bir fâide vermedi- onu kurtaracak hiç bir hayra yaramadı ﴿مَالُهُ﴾ malı ﴿وَمَا كَسَبَ﴾ ve kazandığı, yâhud kazancı: meksûbatı veya kesbi -bu « ما », mevsul veya masdariyyedir. Maamafih evvelki gibi istifhamı inkârî veya nâfiye olması da melhuzdur. Ne fâide verdi ona malı? Ve ne kazandı? Onu felâketten kurtaracak hiç bir şey'e yaramadı ve kendisi hiç bir

hayır kazanmadı demek de olabilir, lâkin «malı da fâide vermedi ona, kesbi de» ma'nâsına olmak, iki elin husranını beyana daha muvafıktır. Malı sermayesi, kesbi de sermayesinden kazandığı kâr, hasılât ve varıdât, yâhud kazanmak için tuttuğu kazanç yolu, ticaret ve saire; yâhud malı babasından mîras aldığı mal, kesbi kendi kazandığı, yaptığı işler; yâhud daha zâhiri malı eskisi ve yenisi bütün malına, kesbi ve kazandığı da gerek malından sarf ve istihlâk ve gerek sair erbabdan intifa' suretiyle fikir-ü arzusuna göre kendi hisabına ettiği istifade, aldığı hazz-u nasîb, ya'ni sa'y-ü

Sh:»6262

ameli, çektiği emeği ile yaptığı işler ve nâil olduğu şeylere şâmil olmaktır ki bunda kesb-ü iradesi tealluk ederek gaye edinip vâsıl olduğu bütün meksûbâtı: evlâdı, mevkıi ictimaîsi, ı'tikadınca kendine, kavmına, âdetine iyilik namına yaptığı işleri, sonra Peygambere karşı yaptığı keyd-ü adavet hepsi dahil olur. İbni Abbastan: mâ kesebi, veledidir, ve nakl olunmuştur ki: Ebu Lehebin oğulları niza' ederek kendisine muhakeme olmuşlar, derken yanında biribiriyle çarpışmağa başlamışlardı, Ebu Leheb kalkıp ayırmak için aralarına girmişti, birisi itiverip düşmüştü, bunun üzerine gadabe gelip «çıkarınız yanımdan bu kesbi habîsi» demişti. Bir hadîsi şerifte de: «

اِنَّ اَطْيَبَ مَا يَاْكُلُ الرَّجُلُ مِنْ كَسْبِهِ وَاِنَّ وَلَدَهُ مِنْ كَسْبِهِ = her

adamın yiyeceğinin en temizi kesbindendir, evladı da kesbindendir, diye vârid olmuştur, Dahhâkten:

«mâkesebi, ameli habîsi, ya'ni Resulullaha adâvette keydidir diye, Katâdeden de: mâkesebi, iyilik

yapıyorum zanniyle yaptığı amelidirki «

«وَقَدِمْنَآ اِلٰى مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَآءً مَنْثُورًا

ma'nasındadır. Diye nakledilmiş ve rivayet olunmuşturki «eğer kardeşimin oğlunun söylediği hakk ise ben

ondan malımı ve evladımı fidye vererek kurtulurum» dermiş. Fakat bu ma'naların birisi diğerine münafî

değildir, maksad, tahsıys değil, misal demektir, kesb hepsine de şâmil olduğundan ma'na şöyle olmak

zâhirdir: ne malı ne de hiç bir kazancı kendisine fâide vermedi, onu husran ve helâkten kurtarmadı, zira: 3.

﴿سَيَصْلٰى نَارًا﴾ o bir nâra yaslanacak ki -yarın Âhırette bir ateşe girecek ki

﴿ذَاتَ لَهَبٍ﴾ pek lehebli- gayet alevli, Dünyada misli görülmedik son derece şiddetli bir alev,

iltihabı olan bir ateş, ya'ni sade cisimleri yakan bir ateş değil, ruhları sarıp gönüllere muttali' olan «

نَارُ اللّٰهِ الْمُوقَدَةُ اَلَّتِى تَطَّلِعُ عَلَى الْاَفْـِٕدَةِ» buyurulan Cehennem ateşi

4. ﴿وَامْرَاَتُهٗ﴾ karısı da -ki Harbin kızı Ümmü Cemîl ve Ebu Süfyan ibni

Harbin kız kardeşi imiş, bu isimlerin ma'nalarındaki iymalar da şayanı dikkattir. Bu, « سَيَصْلٰى » nın tahtinde müstetir Ebu Lehebe raci' olan « هو » zamirine ma'tuftur, ya'ni Ebu Lehebin yalnız kendisi değil, karısı da o ateşe yaslanacak. ﴿حَمَّالَةَ الْحَطَبِ﴾ - diğer kıraetlerin hepsinde « حَمَّالَةَ » haber olarak ötre okunur, bu surette Ebu Lehebe ma'tuf olmayıp cümle ondan hal olur. Bizim Asım kıraetinde ise üstün okunur, vâv atf olur, bunda iki vecih mümkindir:

BİRİSİ: « امرأه » den hal olmaktır ki karısı da odun hammalı olarak Cehenneme girecek, Ebu Lehebi götürecek veya onun ateşinin alevini artırmak için Dünyada küfrüne, arzusuna hizmet ettiğinden dolayı Cehennemde de azâbına o suretle iştirâk ile hizmet edecek. Çünkü « ﴿فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِى وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ اُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ﴾. ﴿اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِىَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلَآ اَوْلَادُهُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا وَاُولٰئِكَ هُمْ وَقُودُ النَّارِ﴾ » buyurulduğu üzere Cehennemin odunu, çırası kâfirler olduğundan küfre hizmet Cehenneme odun taşımak ma'nasında olur, bu suretle onun sırtındaki Cehennem odunu da Ebu Lehebin kendisi olmak en baliğ ma'na olur.

İKİNCİSİ: zemm üzere mansub olarak «ya'ni o hamaletelhateb karı» demek olmasıdır. Bu surette « وَامْرَاَتُهٗ » de vakıf câizdir. Bunda da hatabdan murad Ebu Leheb olmak gerektir. Bundan başka bir de

« حَمَّالَةَ الْحَطَبِ » ta'biri nemmam, koğucu, öteye beriye lâf götüren fesadcı ma'nasına mecaz olarak mesel olmuştur. Sahib Keşşaf derki: nas arasında nemîmelerle koğuculuk eden müfside « يَحْمِلُ الْحَطَبَ بَيْنَهُمْ = aralarında odun taşıyor» denilir, beyinlerinde nâire iykad ediyor, şerr iyrâs eyliyor demektir.

Netekim:

من البيض لم تصطد على ظهر لامة و لم تمش بين الحى بالحطب الرطب

Sh:»6264

Diyen şâir bu ma'nayı söylemiş, bir yaş odun demeside dumanı çok olacağından dolayı şerrin ziyade olacağına işaret eylemiştir اهـ. Bu ma'na lisanımızda kundakçılık etmek ta'biriyle ifade olunur. «Yangına körükle gitmek» ta'biri de buna müşabihtir. Lâkin lisanımızda «odun hammalı» ta'birinden biz bu ma'naları anlamayız, sade bir tezlîl anlarız. Bahusus ızzet ve servet içinde büyümüş bir kadının odun hammallığı

etmesi acıklı bir sefalettir. Bundan koğuculuk, müfsidlik ma'nasını anlamak için ya kundakçı demek yahud « حَمَّالَةَ الْحَطَبِ » ta'birini terceme etmiyerek mesel halinde aynen söylemek daha muvafık olur.

Bu ma'naca hâl nare dühulün sebebi olan Dünyadaki hâl ile ta'lil de olmuş olur. Fakat asıl ma'na Dünyadaki aile şeref ve haysiyyetine ve servet-ü ızzetine rağmen Âhıretteki sefalet ve hakaretini duyurmak ve Ebu Lehebin arzusuna mutave'at edenler içinde en sakınması lâzım gelen karısının bile böyle ateş içinde hakaretle kendisinin azâbını teşdide hizmet etmekte bulunduğunu ifade eylemek olduğu cihetle biz diğer vecihleri de nazarı dikkate alarak odun hammalı diye anlatmayı daha vâzih gördük, zira bir de İbni zeydden ve daha başkalarından rivayet olunmuşturki: Resulullahın geçeceği yola Ebu Lehebin karısı geceleyin diken dalları bıraktırmak suretiyle ona ezâ etmek isterdi, onun için bu ta'bir ile tezlîl edilmiştir. Maamafih bu rivayet de onun Peygambere ezâ etmek ve dînin neşrine mani' olmak için kocasının fikrine hizmet etmek üzere gizliden gizliye nemîme ve sair suretle iz'ac etmeğe çalıştığını temsîlen bir ifade olarak mülâhaza edilirse ma'naların hepsi birleşmiş olur. 5. ﴿فِى جِيدِهَا حَبْلٌ﴾ - Bu cümle de «hammale» nin tahtinde müsteir « هى » zamirinden hâldir. Ya'ni gerdanında ziynet yerine bir ip ki...

Cîd, boyun demek ise de unuk gibi sade boyun değil,

Sh:»6265

bilhassa gerdanlık gibi huliyyat ile süslü veya süslemeğe lâyık güzel ra'na boyunlar hakkında söylenir,

onun için « فِى عُنُقِهَا » denilmemiş «ficiydiha» buyurulmuştur, gerçi burası tahkîr makamıdır «

وَجَعَلْنَا الْاَغْلَالَ فِى اَعْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُواْ » gibi gull ve emsâli ile tezlil ve

tahkîr mevki'lerinde de unuk zikr olunur, lâkin burada onun hammalı diye tahkîrden sonra «

فِى عُنُقِهَا حَبْلٌ = boynunda bir ip» denilseydi ziyade bir ma'na olmazdı, halbuki «ciyd» şâirin: «

وَاَحْسَنُ مِنْ جِيدِ الْمَلِيحَةِ حُلِيّهَا » dediği gibi ziynet ve medh ile söylenir, bu fark

lisanımızda da vardır. Biz de bu makamda «gerdan» ta'birini kullanırız, bu sebeble burada tahkîrden sonra

« فِى جِيدِهَا » denilmekle kadının kadınlık onurunu tehyic etmek suretiyle bu halin fecaatini bir telkın

vardır; binaenaleyh bunu sade boynunda bir ip diye anlamamalı «gerdanında o dilber boynunda gerdanlık

yerine bir ip» diye anlamalıdır ki « اَوَمَنْ يُنَشَّؤُا فِى الْحِلْيَةِ وَهُوَ فِى الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ » fahvası üzere

ziynet ile gerdanlıklara tezyin ve ı'zaz edilerek yetiştirilen ve muhasame ve cidal mevkı'lerinde

bulunmaması ıktiza eden bir gerdanın hammallık ipi ile tezlil edilmesindeki hakaret ve tehekkümün

acılığındaki belâğat duyulabilsin. Fil'vakı' Saıyd ibni Müseyyebden ve saireden mervîdirki: onun

gerdanında cevahirden bir «kılâdei fâhıre» kıymetli bir gerdanlık vardı. Öyle iken onun yerine bir ip ki

﴿مِنْ مَسَدٍ﴾ mesedden -sağlam elyaftan, kuvvetli tellerden bükülmüş, kıvratılmış, örülmüş

fitillisinden. Râgıbın Müfredatında: mesed, hurma cerîdinden, ya'ni: şahlarından ittihaz edilir de mesd

olunur, ya'ni fitillenir: sağlam bükülüp örülür lîfdir, « اَمْرَاَةٌ مَمْسُودٌ » de hılkati, habli memsûd ya'ni,

bükülmüş ip gibi dernekli kadındır اهـ.

Bunun hasılı mesed, hurma lifinden bükülmüş sağlâm bir urgan demek oluyor. Lâkin Zemahşerî diyor ki:

mesed, iplerden fetli şedîd ile fetl edilmiş olândır. Ya'ni şiddetli bükülmüş olandır, lîften olsun, deriden

olsun,

Sh:»6266

başkalarından olsun şâir: « وَ مَسَدٌ اُمِرَّ مِنْ اَيَانِقَ » demiştir. «

رَجُلٌ مَمْسُودُ الْخُلُقِ = hılkati memsûd adam, sağlam yapılı kavi adam demektir اهـ.

Kamusta «mim» in fethi ve «sin» in sükûniyle « مسد » ip bükmek ve yolda bir düzeye cidd-ü teabla

sürüp gitmek ma'nasınadır, « مَسَدُ الْحَبْلِ » denilir, «fetelehu» demektir. Fethateynle « مسد »,

demirden olan çarh okuna ve iğine denilir, ve hurma lifinden ve bir kavilde mukl ağacının lifinden bükülmüş ipe ve ba'zılarınca mutlâka bükülmüş ipe denir, yâhud muhkem ve metîn bükülüp örülmüş olan ipe denir, Besâirde beyanına göre «mesd» masdar ve fethateynle «mesed» isimdir, memsûd ma'nasınadır ki pek muhkem örülmüş ipe denir. «

فِى جِيدِهَا حَبْلٌ مِنْ مَسَدٍ اَىْ جَعَلَ فِى جِيدِهَا حَبْلٌ حَدِيدٌ قَدْ لُوِىَ لَيًّا شَدِيدًا = ya'ni gerdanında şiddetli buruluşla burulmuş demir bir ip yapılmış olarak» demektir اهـ. Demek ki mesed, esâsen memsûd ma'nasına olarak hurma veya mukl ağacının lifleri gibi kuvvetli el'yaftan bildiğimiz kendir urganlar tarzında fitil fitil, kat kat bükülmüş kıvratılmış veya örülmüş sağlam urgan demek olup sağlam, kuvvetli olmak ma'nasiyle kıl, deri demir gibi her hangi şeyden olursa olsun ip halinde bükülmüş veya örülmüş olan muhkem ve metin telli, fitilli urgan ve halat ve zincir mekulesinin hebsine de ıtlak olunmuştur. Burada da murad ipin maddesinden ziyade kuvvetini kıvraklığını ifade olduğundan en kuvvetlisi olarak ne mülâhaza edilebilirse onu ıhtar eder demektir. «

اِنَّآ اَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلَاسِلَا وَاَغْلَالًا وَسَعِيرًا » mazmunu üzere Cehenneme giden kâfirlere mev'ud olan da zincirler ve bağlardır. Bir gerdana gerdanlık yerine yakışan da bir zincirdir, fakat bir odun hammalının sırtına aldığı odunu bağlayıp uçlarını gerdanlık yerine sarkıtacağı sağlam ipin de bir zincir olması değil, lîften bir urgan olması yakışır.

Bu tasvirde kâfirin hassasiyyetine dokunan en acıkla manzaralardan birisi de budur: sırtında Cehennem odunu olan kocasını taşırken gerek iftihar ettiği gerdanlık ve gerek örgülü kıvrak saçlarının gerdanında sarkışı yanacağı ateşin odununu kendi taşıyan bir odun hammalının boynuna düğümleyip geçirdiği tazyikı kuvvetli lîf urganının fitil fitil boynundan sarkışı halinde tasvir olunmuş, Dünyada Allah yoluna sarf olunmıyan o servet ve kesbin, o şükrü bilinmiyen şeref ve hasebin akıbetindeki hakaretle, zillet ve fecaatine bir mesel yapılmıştır. Ve işte o ateş babası Ebu Leheb parlaklığına ve bir takım meziyyetine rağmen Allaha ve Resulüne karşı küfr ocağı yakmak istediğinden dolayı o ateşe odun olarak böyle husran ve helâke gitmiş ve karısiyle beraber bu suretle âleme mesel olmuştur. Ta risâletin bidayetinde haber verilmiş olan bu hakikat böylece tehakkuk etmiş Resulullahın tebliğ ettiği vechile Allahın birliğine iyman etmediği için onun şefaatinden müstefid olamamış, ne nesebinin şerefi, ne de mal ve kesbi gibi hasebinin kuvveti ile kendini husrandan kurtaramayıp ona « تَبًّا لَكَ » dediğine tevbe de nasîb olmayıp böyle tebâb olmuş gitmiştir. « نَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ سُوءِ الْخَاتِمَةِ » Şimdi biri, tenbîh ve hamd ve istiğfar ile Allaha giden, biri de husran

ve hakaretle ateşe giden iki akıbet böyle beyan ve hulâsa edildikten sonra o güzel hâtimeye irmek ve o tebâb-ü husrandan kurtulmak için yegâne çare Allah dînine sarılmak ve onun için de evvelâ tevhid ve ıhlâs ile Allahı, tanımak sonra da mâsivânın şerrinden onun hıfz-u ınayetine sığınmaktan ıbâret olduğu anlatılarak ma'rifetullahda karar kılınmak üzere hâtime olarak da Allah, ta'rif edilerek tevhid ve ıhlâs ile ona iltica emrolunacaktır.